

A NÉPDAL

Pirosítás, árvalányhajás buckák között székel a homokba temetett, özönvíz előtti kisváros, melyben mint nagyreményű, jártam a tudományok erdejét. Ahol a mi kedves, jó professzoraink, ki negyvennyolcas huszártisztból, ki orvusból, végzett földesúrból lett tanárrá, mert hisz régen volt. De azért megtanították őket a magyarok történetét; Beöthy Zsolt irodalomtörténetét, - jobban, mint mások. És ami a fő, megtanították teljes szívünkben, teljes lelkünkben szeretni, imádni - féltetni a hazát...

Református iskola volt. Főtantárgya a hazaszeretet. Petőfit könyv nélkül tudtuk, s az énekkar kuruc dalokat zengedezett.

Mit szólnának ők, ha most feltámadva, látnák, hová juttattak bennünket, - és még hová akarnak juttatni, - azok, akikről reggeltől estig, rimánkodva és fenyegetve, óvtak és intettek minket...

Nagyszerű harcosok kiröpítője volt ez a fészek. Szilaj, rebellis magyaroké. Akik ellepték a főiskolákat és éjjelt nappallá téve, fogcsikorgatva tanultak, hogy mint lelkészek, tudósok, politikusok és írók, halálraszántan küzdjenek az ellenséggel...

Ó, ha élnétek: Ti meg tudnátok tán még cselekedni, hogy ami van, az megmaradjon magyarnak és hiába halásszon belső ellenségeink hálója...

*

Poézis-óra volt.

Balajthy tanár ült a katedrán, a becsületben megőszült, hosszú, fehér, kurucosan lelógó bajuszú, szigorú öreg Balajthy. Róla emlegette a fáma, hogy negyvennyolcban huszártiszt volt.

Lecke: A népdal. Abból kellett felelni.

Előveszi a noteszét, nézi, forgatja:

- Jöjjön ki Avas Vince...

Avas Vince valahol a háttérben "szurkolt", s elszólta magát:

- Azt a hét meg a nyolcát, azt se tudom, mi van föladván...

- A népdal, - súgják neki.

- Bele se néztem...

- No, gyere, gyere, - türelmetlenkedik öreg Balajthy.

Vince kiballag, meghajtja magát és kivágja: - A népdal. Aztán nézi, nézegeti a csizmája orrát - és hallgat...

- No, mi lesz? - riaszt rá öreg Balajthy. - Tudod, vagy nem tudod?

- Már hogyan tudnám, - hörren fel sértődötten Vince. - Csak a gondolataimat köll rendezni...

- No hát csak rendezd, - mondja epésen öreg Balajthy, azzal csibukot tölt, kicsihol és rágyújt. Egyszer csak Vince hátracsapja bozontos fejét, előre lép és elkezd beszélni.

Először csak úgy bizonytalanul, ingadozva, mint a kisgyerek, mikor járni tanul. Majd mindig határozottabban, gördülékenyebben, mintha tükörlapon golyó gurulna.

"Száll a madár ágról-ágra

Száll az ének szájról-szájra..."

Balajthy nagy szemeket mereszt, némelyek meg hátul csöndesen röhögnek, de Vince elszántan folytatja:

- Ez a nép ajkán dalos madárként szépen szálló, szóló, röpdöső ének: a népdal.

- Hm, - mondja öreg Balajthy, - folytasd...

- Hogy honnét jön? Nem tudja senki. Hogy hova megy? Ki tudná?... Csak jön, mint a sóhajlás, a bárányfelhő; csak jön, mint az ökörnyal, az esti szellő, hogy aztán eltűnjön, elszálljon, mint az ifjúság... hogy aztán eltűnjön, elszálljon, mint a jókedv, a virágillat... mint a levegőégen nagy, fehér, kinyílt virágként tovaúszó kócsag... mint a bánatosan, kiáltva evező, szürketollas darvak, ahogy eltűnnek... elszállnak...

- Apja a szív... Anyja az öröm vagy a bánat... Születik vagy temetőben, vagy fekete felhőn... hulló levélen... lekaszált réten... zokogó viharok közt... télen...

Halálos csönd lett. Öreg Balajthy annyira előrehajolt, hogy szinte kibukott a székből. A csibuk is kialudt a szájában.

Vince meg folytatta. De idáig komoran kongó hangja csengővé vált. Ezüst csengővé. És könnyed diadallal, rózsákat dobált a tanárra:

- Vagy születik harmattól ragyogó hajnal rózsás ujjá hegyén... pünkösdkor... rózsabokorban...

Vagy születik szálló, aranyos szélű felhők lágy patyolatján... virágillatos pacsirtaszó közepette... tavasszal...

- Vagy nyáron... szénakaszáláskor... aratáskor... csépléskor születik... szűzlányok vérpiros ajkán... kacagva, repülve a népdal.

Egy pillanatra elhallgatott. Csak, hogy levegőt kapjon. Az osztály dermedten figyelt.

Összebújva, mint a megrettent bárányok. Öreg Balajthy csodálkozva pislogatott. Azt hitte, álmodik.

- Nem jár egyedül: Bejelenteti magát, előre repülő gondolattársával - az első sorban. Vidáman csevegő fecskemadár... az ég kárpitján hangjával ragyogó csillag a pacsirta... a csalogány, "a bokrok furulyája"... kényes sárgarigófüty... bús bűgása a galambnak, vagy pitypalattyszó a bevezetője...

- Vagy kék ibolyával, illatos violával kezdődik; vagy bazsalikom, muskátli szagos ágán; vagy harmatos orgona hozza, vagy születik a rózsabokorba... zöld erdőben... csörgedező patak ágyán... Sokszor rozmaring, kökény, árvalányhaj szolgálja... alapozza... hozza... hordozza - mint az eléje szórt virágon járó szép fiatal menyasszonyt - a népdalt, - midőn a szívek temploma felé megy.

- Búsongó örömök megnyilatkozása, elhervadt remények képzelt utazása: - "Zöld erdő zúgása, vadgalamb bűgása, az én bánatomnak sehol nincsen mása"... Akik sötét színben látják a világot: - "Sirassatok engem, orgona virágok"... aki azt sem tudja, mint kezd bánatába: - "Elment az én rózsám idegen országba"... aki két kézzel kap ezerjófű után: - "Szomorú borongó vasárnap délután"... azzal könnyít magán, - mindjárt jobban bírja, - ha szíve bánatát dalolva kisírja...

- A boldog szerelem felkacag a dalba: - "Olyan az orcája, mint a piros alma"... "Reszket a szívem, mert eszembe jutottál"... csókokkal etettél, csókokkal itattál... "Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok; az én galambomnak utat mutassatok"... "Szabad a madárnak ágról-ágra szállni"... leánynek, legénynek vágyakozva várni...

Példának okáért, egyet előadok... Hiszen leckét mondok, amikor dalolok...

Szépen felnöveli, szárnyára ereszti,
Csak az a szomorú, hogy más üti-veri...

Öreg Balajthy kitárta a karját:

- Gyere ide, te szélkiáltó, te gézengúz, te - hadd öleljelek meg.

folytatás:

SZALAY LÁSZLÓ: MIHÁLY BÁCSI

<http://mektukor.oszk.hu/03800/03878/03878.htm>